

Gorecka Kh. V. To question of methodology philosophical-legal research of legal socialization

The article deals with the philosophical and legal study of legal socialization. A new classification of research approaches to legal socialization is proposed.

Key words: *legal socialization, socialization, research methodology, philosophical and legal research.*

Стаття надійшла 10 квітня 2013 р.

УДК 340.125:321.6

О. І. Левченков

НАЯВНІ СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ ТА ЇХ ПРАВОВЕ ОПОСЕРЕДКУВАННЯ

Проаналізовано співвідношення наявної поведінки людини в соціумі та юридичного закріплення таких проявів у моделях правовідносин. Виявлено чинники, що зближують фактичну і юридичну поведінку або посилюють розбіжності між ними за обсягом і змістом.

Ключові слова: *наявна поведінка людини, поведінка, передбачена правовою нормою (юридична і належна), суцє, соціальні норми, реальний правопорядок, суспільна правосвідомість, правовий ідеал.*

Постановка проблеми. Посилення наукового і практичного інтересу до права, що чітко простежується нині, викликане, як нам видається, *чотирма* головними обставинами. *По-перше*, «тиском» міжнародного права на правову систему України та спробою останньої «вписатися» в «цивілізоване» європейське право. *По-друге*, практичною потребою в тому, щоб увесь механізм вітчизняної правової системи якоюсь мірою ефективніше, а правові настанови виконувалися. *По-третьє*, розширенням можливостей наукового пізнання об'єктивної реальності в її конкретно-історичному вимірі. *По-четверте*, загостренням політичної боротьби в державах перехідного типу, зокрема між владою та опозицією, а також спробою використання судової системи, правоохоронних органів, права взагалі для знешкодження свого «супротивника», керуючись при цьому, на жаль, не вимогами виключно закону, а, як правило, *політичною доцільністю*, що дає владі тільки *тактичні* переваги. У стратегічному плані вона, по суті, відкриває

«скриньку Пандори», створюючи небезпечний прецедент, який у майбутньому може бути використаний також проти неї самої (що вже було неодноразово здійснено в нашій недалекій історії). *По-н'яте*, недовірою населення до всіх владних структур і насамперед до діяльності правоохоронних органів та до можливості подальшого прогресивного державно-правового розвитку України (останні події в Миколаївській області прямий цьому доказ). Н. М. Оніщенко прямо вказує, що подібні явища знаходять своє безпосереднє відображення в правовому песимізмі та правовому нігілізмі та руйнують повагу людей до права як «найдієвішого регулятора суспільних відносин» [1, с. 20].

Мета статті – проаналізувати співвідношення наявної поведінки людини в соціумі та юридичного закріплення таких проявів у нормах права.

Стан дослідження. Окреслена проблематика була предметом досліджень здебільшого ще радянських науковців (зокрема таких знамих, як С. С. Олексіїв, Л. С. Явич, Л. І. Спиридонов, В. М. Кудрявцев, Р. О. Халфіна), а також сучасних російських дослідників (В. Я. Любашиц, Г. В. Мальцев, О. В. Мартишин та ін.), але в умовах сьогодення у вітчизняних дослідників ця тема й досі не викликала глибокої зацікавленості за невеликим винятком (Б. Г. Розовський, В. М. Селіванов, П. М. Рабінович).

Виклад основних положень. Нормативність соціального буття людини – непорушна умова функціонування соціальної системи. Здатність людської свідомості до *абстрагування*, яка виникає в процесі її життєдіяльності, створює можливість для пізнання, узагальнення й формулювання правил поведінки, що реально (фактично) вже існують у вигляді широкого спектра соціальних норм. Тому правові норми – це результат уже сформованих, усталених *соціальних зв'язків*, які мають відповідну форму вираження. Суспільна свідомість *не винаходить* норми, вона, по суті, «заднім числом» конструює, фіксує і *виправдовує* існуючі суспільні відносини та зв'язки, що склалися, зокрема і в правовій сфері [2, с. 275]. Ігнорування цього факту може привести до ілюзії, що законодавець «творить право», тобто довільно, на свій політичний смак створює правові приписи (закони) і таким чином породжує *нові суспільні відносини*. Однак це далеко не так, хоча ми не повинні в цьому питанні повністю, огульно звести нанівець можливості й закономірності процесу *суб'єктивного* пізнання *об'єктивної* реальності шляхом правотворчої та правозастосовчої діяльності.

Правові явища, як і інші явища суспільного життя, за допомогою сучасних методів наукових досліджень (спираючись на минулий і сьогоднішній інтелектуальний потенціал людства, у тому числі й критично осмислений міжнародний досвід) можна вивчати комплексно, у їх різних зв'язках і опосередкуваннях. Це, своєю чергою, дає можливість розглядати *право в дії*, яке існує в Україні, коли воно виступає не просто у вигляді нормативних положень, котрі містяться в традиційних джерелах (законі), але й у вигляді типових форм *фактичної поведінки людей*, їх ціннісних орієнтацій і настанов (*lex judicat de rebus necessario faciendis quasire ipsa factis**). Це положення має велике *методологічне значення*, оскільки в ньому підкреслено первинність емпіричних відносин і вторинність процесу відображення й закріплення цих відносин у праві. Одним із способів *конструювання, зміцнення й виправдання фактично усталених* соціальних відносин є їх суб'єктивне усвідомлення та вираження у змодельованих нормативних системах (як ідеальне відображення реально існуючої нормативності соціальних зв'язків і відносин).

Сьогодні як ніколи відчувається потреба в такій характеристиці соціальної функції права, яка дозволила б розглядати його як явище реальної дійсності, у єдності його об'єктивних і суб'єктивних складових. Для аналізу *права в дії (реальної дії права)* треба насамперед з'ясувати, *в якому співвідношенні перебувають правові норми з фактичними вчинками людей*; наскільки вони збігаються за обсягом і змістом; чи можливі розбіжності між ними; як сприяти їх зближенню. Відповідаючи на ці питання, не вдаватимемося до непотрібної дискусії в цілому з приводу понять і ознак правової норми, а зупинимося лише на деяких *моментах цієї проблеми*. Візьмемо для подальшого розгляду лише ту ситуацію, коли йдеться про один і той самий предмет регулювання, тобто про певний тип *наявної поведінки суб'єктів, що передбачений юридичною нормою*. У якому співвідношенні вони перебувають? Тут звертають на себе увагу *дві обставини*. *По-перше*, існує очевидна відмінність між нормою та фактичною поведінкою за *модальністю*, тобто за характером їх зв'язку з дійсністю. Реально існуюча поведінка, безперечно, лежить у *сфері суцього*. А юридична норма – *належне чи суще? Або і те, й інше одночасно?*

Як відомо, під нормою частіше за все розуміють *тип масовидного процесу*, того, що вже склався й існує в дійсності. Стосовно люд-

* Закон судить про речі, які обов'язково повинні статися так, якщо б вони в дійсності вже сталися (*лат.*).

ської поведінки можна стверджувати, що соціальною нормою є така поведінка, яка виражає *типові соціальні зв'язки* й відносини, характерні для *більшості* суспільства чи соціальної групи, схвалюється або проявляється найчастіше. При цьому ми розуміємо, що кількісна (повторюваність і масштабність) ознака норми є другорядною, важливішим є *якісний* її аспект. Будь-яка норма є відображенням (адекватним або викривленим) об'єктивної реальності, закономірностей виникнення, руху й розвитку суспільної та її складової – юридичної матерії. Нормальним слід уважати таке функціонування системи, яке відповідає її природі й основним властивостям, оптимальної або, щонайменше, допустимої дії права. Можна сказати, що в ідеальному випадку норма – міра корисного, оптимального (у державах перехідного типу – консенсусно-компромісного), а тому й типового функціонування соціуму. Наведені міркування дозволяють дійти висновку, що норма, у певному значенні цього слова, являє собою характеристику *наявного стану речей*, не лише того, що *має бути*, але й того, що *вже є*, не тільки *належного*, але й *суцього*. Норма відбиває не лише *бажане чи те, що вимагається*, але й *передусім те, що реалізується в об'єктивній дійсності*.

Соціально-економічні, політичні й історичні причини розбіжностей двох значень поняття норми зумовлюються тим, що в соціально неоднорідному суспільстві *належне та суще* збігаються далеко не завжди й не в усьому. Те, що вважається звичайною поведінкою (корисною й оптимальною) для одного соціального шару, часто є неприйнятним для іншого. Те, у чому заінтересована економічно й політично панівна соціальна група, у державах перехідного типу не завжди можна реалізувати *без механізмів примусу (насильства)*, а отже, зробити загальноприйнятною нормою поведінки для всього населення країни (більшості) [2, с. 222–223].

У ході аналізу *права в дії* звертає на себе увагу, що в багатьох випадках норми *фактичної поведінки людей* є одночасно і *суцим, і належним*. Таким чином, *реально існуюча поведінка* – завжди *суще*, але може бути й *належним* (як еталон вчинку). *Правова норма* – завжди *належне*, але може бути й *суцим*, коли вона реалізується в адекватній поведінці суб'єктів правовідносин і разом з тим виконує прогностичну функцію.

Друге, що є характерним для співвідношення норми та поведінки, – неповний збіг тих форм, у яких вони виражаються зовні. *Наявна поведінка* має два аспекти: об'єктивний і суб'єктивний. В *об'єктивному розумінні* вона реалізується в конкретних вчинках, ви-

ражених зовні. *Суб'єктивний аспект* – це мотиви, цілі, інтереси й наміри суб'єктів, їх передбачення та бажання настання конкретних результатів. *Юридична ж норма* опредметнюється не у двох, а у *трьох формах*. Як було зазначено вище, об'єктивно вона *може збігатися з фактичною поведінкою*, яка має масовидний характер. Далі, суб'єктивний аспект нормативної поведінки закріплений у суспільній та індивідуальній свідомості у вигляді уявлень про *належне, у системі цінностей і настанов*. «Нормативні стандарти поведінки закріплюються як у масовій та індивідуальній психіці, звичках і свідомості людей, так і в їх взаєминах» [3, с. 260]. При цьому вказаний нормативний стандарт усвідомлюється як загальноприйнята (бажана чи небажана для конкретної особи) модель поведінки, на яку вона не може не зважати в юридично значущих ситуаціях. Саме це надає правовій нормативності формальної визначеності, чіткості й стабільності, які помітно відрізняють її від іншої соціальної нормативності (наприклад правил моралі).

Норми права не тотожні з текстом закону. Їх змішування було б неправильним не лише тому, що крім закону існують інші джерела (звичай, судовий прецедент тощо), а в широкому розумінні – наявні в суспільстві соціально-економічні, політичні та культурні відносини, але й тому, що за зведення норми до тексту юридичного акта не враховуються такі зовнішні прояви норми, як *тип об'єктивно поширеної реальної поведінки* та система прийнятих суспільством *юридичних цінностей, елементів правосвідомості* тощо.

З урахуванням сказаного треба погодитися з В. Д. Зорькіним, який відзначав, що «норми права в усьому обсязі й актуальності є не просто нормативним судженням законодавця і не зводяться до певної частини правосвідомості суб'єкта..., а існують *об'єктивно в правовідносинах і поведінці людей*» [4, с. 63] (курсив наш. – О. Л.). Проте навіть дуже поширені в соціумі та схвалювані суспільною свідомістю правила й інші стандарти поведінки людей не можна розглядати як юридичні норми, якщо вони не закріплені в якомусь правовому, визнаному державою джерелі. Це правило поширюється і на держави, які тільки розбудовуються (створені нещодавно), тобто й на держави перехідного типу, де соціальні, а отже, і законодавчі тенденції ще чітко не визначені, а саме правотворення відбувається доволі хаотично й непослідовно.

Реально існуюча (фактична) поведінка людей (конкретні суспільні відносини, що склалися в житті) у багатьох випадках генетично передує владним правовим приписам, за допомогою яких вона стає *не лише суцим, але й належним*. Тобто право виникає на підставі факту

(ex facto oritur jus). На сьогоднішньому етапі розвитку українського суспільства (особливо в перші десятиліття існування незалежної держави) у правових нормах часто закріплюється те, що *не виправдало ще себе на практиці, чітко не виявило себе як усталена тенденція чи тим більше закономірність, не сформувалося як оптимальна норма поведінки, ефективна форма організації та життєдіяльності соціуму*. Тобто йдеться про допущення як мінімум двох помилок. *По-перше*, у державі ще немає на цей час певних *фактичних* (таких, що реально існують, наявних) *суспільних відносин*, які потребують правового опосередкування. Є тільки «різнокольорові» фантазії політиків (можновладців) на цю тему. *По-друге*, на базі *неіснуючих фактичних соціальних відносин* будується певна законодавча модель, яка також стає «*мильною бульбашкою*», незважаючи на те, що вона «освячена» парламентом і президентом. Зрозуміло, у такому разі «віртуальні правові відносини» не будуть конкурентним, життєздатним правовим приписом, а право не в змозі виконати свою основну соціальну функцію щодо ефективного регулювання суспільних відносин. *По-третє*, у державах перехідного типу дуже важко виявити з різних причин (об'єктивного і суб'єктивного характеру) панівні тенденції *щодо закономірностей і особливостей руху політичної та юридичної матерії*, а це, у свою чергу, прямо впливає на правильний вибір *сфер і методів* правового регулювання, *законотворчій і правозастосовний процес*.

Звичайно, не всі усталені норми поведінки соціальних суб'єктів потребують правового закріплення. Більше того, чи потрібне взагалі це закріплення (державне санкціонування), якщо відповідна поведінка громадян вже є *загальноприйнятою та загальновизнаною суспільством* нормою? Імовірно, створення юридичної норми, яка б зафіксувала існуючу *практику*, що вже склалася в суспільстві, щонайменше може мати на меті: а) стабілізацію та подальше зміцнення форм поведінки суб'єктів правовідносин, які склалися в соціумі; б) наявності нових сфер суспільних відносин, що потребують врегулювання нормами права; в) зміну відносин власності та влади (їх фіксацію, охорону та розвиток); г) формування нової системи взаємопов'язаних норм та інститутів права, у тому числі усунення прогалин у правових приписах, підвищення їх якості, наближення до адекватного відображення в нормі об'єктивної реальності.

Шлях від *наявної соціальної поведінки* до правового припису складний і різноплановий. Тут і узагальнення конкретно-історичного соціального буття людини, досвіду роботи різних організацій та уста-

нов, і аналіз судової, прокурорської та іншої практики, і певною мірою прогресивний світовий досвід. Але головне в цій ситуації – це зробити достовірний усебічний (соціально-економічний, політичний і правовий) аналіз того, що відбувається в країні в комплексі безпосередньо в досліджуваній період.

Та чи інша правова поведінка, перш ніж стати юридичною нормою, може виступати як *ідея права, філософський і правовий принципи* у законотворчому процесі, як поширений тип прийняття рішень у правозастосовній діяльності, як традиція, що склалася у взаєминах людей.

Відрізняючи залежність норми права від норм поведінки, які реально склалися, не можна забувати, що є й інша сторона взаємозв'язку: на основі аналізу суспільних потреб (або потреб групи населення, що домінує економічно й політично, видаючи свої особисті корисливі інтереси за «суспільні») спочатку створюється правовий припис (закон, указ, постанова тощо), а потім він *реалізується у фактичній поведінці громадян*. Ще В. М. Кудрявцев у цьому зв'язку правильно вважав, що більшою частиною вже усталені в житті норми реальної поведінки *генетично передують* правовим, моральним чи іншим приписам, однак можливою є й інша ситуація, за якої спочатку видається нормативний припис (наприклад правовий акт), а потім він реалізується у *фактичних відносинах* [5, с. 17–18].

Можлива й така ситуація (у державах перехідного типу дуже рідко), коли вчинки, ознаки яких описані в юридичному акті, ніхто ще не здійснював, вони змодельовані законодавцем *на основі копіткого соціального аналізу й наукового передбачення*, а не продиктовані політичною доцільністю*.

Дві вищенаведені форми взаємодії фактичної поведінки та передбаченої правовим приписом, узяті в генетичному аспекті, визначають і характер можливих розбіжностей між її юридичними й фактичними проявами. *Перша група* розбіжностей полягає в тому, що *типові, суспільно корисні види поведінки*, які стали фактичною загальноприйнятою нормою чи мають *тенденцію* стати такими, з тієї або іншої причини *не закріплюються* правом, а отже, не отримують державної підтримки, хоча вона необхідна. *Друга група* розбіжностей полягає в тому, що правовий припис, який міститься в тексті законодавчого акта

* Перші кроки та серйозні вади нового КПК України – прямий доказ на підтвердження цієї тези. І, як говорили стародавні римляни, *desipimus specie recti* (подоба правильного здатна ввести нас в оману (*лат.*)).

чи іншому джерелі права, не став загальноприйнятою нормою *фактичної поведінки*.

Зрозуміло, крім зазначених полярних відмінностей (*діюче право* й не діючі законодавчі приписи), існує низка проміжних, перехідних ситуацій, коли юридична норма реалізується більшою чи меншою мірою. У цьому зв'язку заслуговує на увагу питання *про психологічний* аспект нормативної поведінки, який є сполучною ланкою між приписами закону і реальним вчинком. Без знання конкретних правил і позитивного ставлення до них вони не можуть стати *фактичною* нормою поведінки. На цю закономірність не можна не зважати й у процесі правотворення. Зменшення розбіжностей між фактичною поведінкою і юридичними вимогами досягається не лише шляхом підвищення загальної та правової культури громадян і представників влади різних рівнів, поінформованістю про чинне право, але й удосконаленням правового нормативного матеріалу, щоб він повною мірою відбивав потреби суспільного розвитку, був доступний і зрозумілий широким верствам населення.

Прагнення низки вчених-юристів максимально зблизити розуміння права з реальним життям, з практикою будівництва незалежної Української держави має в цілому позитивне наукове та практичне значення. Але не можна не погодитися з тим, що «лише в русі права від можливостей до дійсності, у *втіленні правових настанов* у регульовані відносини виявляється його призначення, дієвість, *ефективність*» [6, с. 173]. Порівняльний аналіз правових приписів і реальної поведінки дає можливість виявити й проаналізувати як сильні, так і слабкі сторони того чи іншого юридичного інституту, вжити заходів щодо його вдосконалення. Разом з тим уважаємо, що вказане прагнення не має приводити до змішування різного роду соціальних і правових явищ, у тому числі юридичної норми та фактичної поведінки. Між тим таке змішування трапляється. Наприклад, Г. В. Мальцев стверджував, що часто правоположення «фактично, явочним порядком» діє до отримання санкцій із боку держави, що «право – це насамперед саме суспільне життя (а не абстракція чи відображення життя)» [7, с. 241, 223]. Це наводить на думку, що в такому разі отожднюється не норма права з текстом нормативного акта, а право в цілому – з фактичною поведінкою людей. По суті, Г. В. Мальцев заперечував можливу відносну самостійність права й абстрактний характер правової матерії. Хоча цілком очевидно, що будь-яка норма, чи то правова, чи то моральна, чи то технічна, вже є узагальненням, абстракцією. Системним, ши-

роким узагальненням є і поняття права, який би конкретний сенс не вкладався в нього.

Але головне заперечення полягає в тому, що, *якщо правом визнати суспільне життя* в будь-яких його проявах, то втрачається межа між суспільно необхідним і випадковим, суспільно корисним і шкідливим, соціально справедливим і несправедливим, санкціонованим державою і тим, що заборонено. Адже в реальному суспільному житті є всі ці форми, явища й аспекти. Між тим право, яке б визначення йому не давали, завжди формально-юридично, а часто і *реально* протистоїть безправному, беззаконному, правопорушенню. Отже, воно повинно мати чіткі нормативні межі.

Щодо «передування» фактичних відносин правовій нормі можна сказати таке. Суспільні відносини, як зазначалося вище, *можуть скластися до виникнення норми й бути її соціальним джерелом*. Але навряд чи є підстави ці відносини називати *правовими*, якщо вони ще не визнані державою, не охороняються нею та не гарантуються, якщо за їх порушення не настає відповідальність. У такому слововживанні й виявляється *змішування правових і фактичних відношень*. Подібне змішування, якщо його проаналізувати з гіпотетичних позицій, означає, по суті, поєднання в одному понятті *бажаного й дійсного*. Якщо будь-яка норма права завжди є не тільки припис, але й саме реальне життя, то ймовірно це означає, що такого припису всі й цілком додержуються (примусово або керуючись внутрішніми позитивними переконаннями й особистими мотивами). Тим самим ті, хто дотримується такої думки, конструюють ідеальну модель, яка іноді відповідає, а іноді й не відповідає дійсності. Насправді, коли законодавчий припис усвідомлюється тими, хто має його додержувати, й практично реалізується в їх поведінці, то можна сказати, *що ідеал здійснюється* – *юридичні норми та фактичні вчинки людей збігаються*. Проте є й інші ситуації. Наприклад, при вчиненні правопорушення заборонна норма відповідної галузі права не реалізується в поведінці винних (якщо не вважати реалізацією норми її порушення). *Фактична* поведінка правопорушників докорінно відрізняється від юридичної норми. Тут ніяк не можна застосувати ті визначення правової норми, в яких були б об'єднані юридичний припис і реальне життя.

Надмірне наближення, а часом і змішування норми права з фактичною поведінкою призводить до завищеної (або заниженої) оцінки стану правопорядку й ефективності правотворчої та правозастосовної діяльності. Найчастіше складається враження, ніби *реальний*

правопорядок уже цілком відповідає вимогам правової моделі, чого *насправді ніколи не буває*, особливо в державах перехідного типу. Можна лише говорити про той чи інший ступінь її наближення як результат добросовісного чи недобросовісного «конструювання» законодавцем правової моделі (суб'єктивний аспект). Цілковитий збіг норм права з фактичною поведінкою людей означає відсутність у державі різких соціальних контрастів і необхідності в праві як «силовому» регуляторі суспільних відносин або наявність у країні «найжорстокішої диктатури», що *повністю* викоринила будь-яке інакомислення (об'єктивний аспект).

Висновки. В умовах сьогодення було б неправильним протиставляти ці явища. Як не парадоксально й «недемократично» це звучить, у державах перехідного типу необхідно забезпечити їх «розумне», тобто можливе, подальше послідовне їх зближення – досягнення так званої «золотої середини», право на ділі має сприяти реалізації функцій *соціальної держави*, а політика повинна бути соціально орієнтована і задавати тон у цьому процесі. На жаль, сьогодні ми бачимо в цьому плані тільки примус у чистому вигляді або демагогічні апеляції до «європейських цінностей» та заклики «жити дружно», бо ми всі українці. І як не згадати в цьому випадку відомий афоризм давньоримських юристів: «*Falsus in uno, falsus in omnibus*»*.

Окрім цього, представникам владних еліт (правлячої та опозиційної) потрібно чітко пам'ятати, що функціонально організована держава втілює певний тип діяльності, що задовольняє потребу в самозбереженні та цілеспрямованій організованості. Зміна системи соціальних функцій (у випадку перевищення критичного значення базових функцій) веде до модифікації або виникнення нового політико-правового режиму.

Політико-правовий режим тим самим концептуалізується через *систему соціальних функцій*. Нова фаза в розвитку політичної організації суспільства, а не її імітація (фасадний ремонт), це не тільки більш ефективний спосіб виконання державою «старих» соціальних функцій, але й обов'язково виникнення значної кількості нових функцій і розкриття нових можливостей для розвитку інших структурних компонентів держави. Тільки поява якісно нової системи функцій означає заміну політико-правового режимного комплексу, вважає В. Я. Любашиц [8, с. 244]. Без цього будь-яка «нова» влада буде

* Неправдиве в одному неправдиве в усьому (*лат.*)

по суті залишатися старою не дивлячись на всі її потуги довести своєму виборцеві зворотне.

1. Оніщенко Н. Правовий оптимізм чи правовий песимізм: вибір необхідний суспільству / Н. Оніщенко // Віче. – 2013. – № 11. – С. 20–22.

2. Левченков О. І. Проблеми правового регулювання суспільних відносин: загальнотеоретичні аспекти: монографія / О. І. Левченков. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – 528 с.

3. Дробницький О. Г. Поняття морали / О. Г. Дробницький. – М.: Наука, 1974. – 378 с.

4. Зорькин В. Д. Позитивистская теория права в России / В. Д. Зорькин. – М.: Изд-во МГУ, 1978. – 270 с.

5. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение: норма и патология / В. Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1982. – 288 с.

6. Керимов Д. А. Конституция СССР и развитие политико-правовой теории / Д. А. Керимов. – М.: Мысль, 1979. – 244 с.

7. Мальцев Г. В. Социальная справедливость и право / Г. В. Мальцев. – М.: Мысль, 1978. – 256 с.

8. Любашиц В. Я. Эволюция государства как политического института общества / В. Я. Любашиц. – Ростов-на-Дону: Изд-во СКНЦ ВШ, 2004. – 286 с.

Левченков А. И. Имеющиеся социальные отношения и их правовое опосредствование

Проанализировано соотношение имеющегося поведения человека в социуме и юридического закрепления его проявлений в моделях правоотношений. Выявлены факторы, сближающие фактическое и юридическое поведение или усиливающие различия между ними по объему и содержанию.

Ключевые слова: *имеющееся поведение человека, поведение, предусмотренное правовой нормой (юридическое и надлежащее), существующее, социальные нормы, реальный правопорядок, общественное правосознание, правовой идеал.*

Levchenkov O. I. Existing social relations and their legal mediation

The article analyzes the existing relationship of human behavior in the society and the legal confirmation of its displays in the models of legal relationships. The factors that bring together the factual and legal behavior or increase the differences between them in volume and content are discovered.

Key words: *existing human behavior, the behavior provided by the rule of law (legal and proper), social norms, real law order, public consciousness, legal ideal.*

Стаття надійшла 31 липня 2013 р.